

D123 1979

1979, 12. listopad, Praha. – Sdělení o dopisu Zdeňka Jičínského Federálnímu shromáždění s analýzou soudního procesu se členy VONS a zveřejnění těchto textů.

Mluvčí Charty 77 doporučují pozornosti signatářů i ostatní veřejnosti text prof. dr. Zdeňka Jičínského Po skončení procesu, a to spolu s textem jeho dopisu adresovaného Federálnímu shromáždění ČSSR, k němuž byl uvedený text připojen.

Jiří Hájek, Zdena Tominová, Ladislav Hejdašek mluvčí Charty 77

Federální shromáždění ČSSR

k rukám předsedy A. Indry

Praha 1.11.1979

V Praze dne 23.10.1979 před trestním senátem městského soudu skončil proces se šesti členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných odsouzením pěti obžalovaných k dlouhým trestům odnětí svobody.

Tento proces a rozsudek v něm vynesený vzbudily mimořádně silnou kritickou reakci v zahraničí vůči porušování základních práv a svobod v Československu, za které bylo uvedené trestní řízení všeobecně v cizině prohlašováno, a nepochybně vážně poškodil mezinárodní pověst a prestiž Československa. Federální shromáždění v nedávno uplynulých dnech projednávalo po expozé příslušného ministra zahraniční politiku Čs. republiky. Soudě podle novinových zpráv o tomto jednání nebyly tyto problémy a aspekty čs. zahraniční politiky otevřeně projednávány, ačkoli souvisí se vztahem Čs. republiky k mezinárodním závazkům, zvláště k Závěrečnému aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a s čs. přípravou na Madridskou konferenci v roce 1980. Uvedený politický proces má ovšem i své vnitropolitické a právní vazby a důsledky, mj. i z hlediska parlamentní kontroly, zda a jak jsou dodržována ustanovení trestního řádu i dalších zákonů. Na některé problémy mezinárodní i vnitropolitické povahy v souvislosti s tímto politickým procesem upozorňuje rozbor Po skončení proce-

su, který připojuji k tomuto opisu.

prof. dr. Z. Jičínský, DrSc.

1 příloha

Po skončení procesu¹

V Praze před senátem městského soudu, jemuž předsedal sám jeho předseda dr.

Kašpar, začalo v pondělí 22.10.1979 dlouho připravované trestní řízení proti šesti členům Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a již druhý den, v úterý 23.10.1979, byly ve večerních hodinách vyneseny rozsudky. P. Uhl – 5 let odnětí svobody, V. Havel – 4½ roku odnětí svobody, V. Benda – 4 léta odnětí svobody, J. Dienstbier – 3 roky odnětí svobody, O. Bednářová – 3 roky odnětí svobody, D. Němcová – 2 roky odnětí svobody podmíněně na 5 let. Proces začal v pondělí 22.10.1979. V sobotu 20. 10.1979 byl publikován v *Rudém právu* článek Hořeniho "Karta falešná a marná", v němž autor, aniž jmenuje, píše o protizákonné a protisocialistické činnosti páté kolony v Československu, kterou mají představovat tzv. disidenti. Publikování tohoto článku dalo již předem jasnou odpověď, pokud snad měl někdo v té věci nějaké pochybnosti, jak připravovaný soudní proces proti šesti členům VONS dopadne. V konkrétních čs. podmínkách to vyznačilo také jasně reálný obsah ústavní zásady soudcovské nezávislosti.

Připomeňme ve vztahu k tomuto procesu základní ústavní principy o soudním jednání a rozhodování. Podle č. 102 „soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni jedině právním řádem socialistického státu“. Podle č. 103 „v řízení soudy postupují tak, aby byl zjištěn skutečný stav věcí a při svém rozhodování z něho vycházejí“. V odst. 2 se stanoví, že „jednání před všemi soudy je zásadně ústní a veřejné; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem“. Trestní řád v § 2, který formuluje základní zásady trestního řízení, v odst. 10 pak vyhláší, že trestní věci před soudem se projednávají veřejně tak, aby se pracující v široké míře mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat.

V komentáři k trestnímu řádu se k této věci praví: „Veřejnost jednání před soudem je *prostředkem kontroly lidu nad výkonem trestního soudnictví*. Zásada veřejnosti je dále významnou zárukou zachování práv osob, které se účastní hlavního líčení, zejména pak obviněného.“

Osud těchto ústavních ustanovení i příslušných ustanovení trestního řádu byl v tomto procesu tristní.

Ještě před zahájením soudního řízení probíhalo trapné jednání o účasti na tomto veřejném zasedání. Zájemci o vstupenky byli odmítnuti, protože prý není místo; všechna místa v soudní síni jsou již obsazena. Přirozeně se žádný zahraniční právník či pozorovatel nebo novinář nemohl účastnit jednání. Zástupci vládních institucí i významných mezinárodních organizací byli, když žádali o vstupenky na proces, od jedné instituce posíláni k druhé a od té zase zpět k první – od soudu na MZV a zpět – s ubohými výmluvami, že vstupenky již nejsou, že sál je již obsazen. Nikdo z úředních činitelů nenašel tolik odvahy, aby jim řekl pravdu, že na tomto veřejném procesu nesmí být – kromě příbuzných – nikdo přítomen ani z domácích zájemců, tím méně pak ze zahraničních zájemců; když právní úprava takováto omezování účasti nedovoluje, hledají se různé ubohé výmluvy a prostředky, jak tuto ústavní záruku objektivitu procesu obejít. A tak lze sledovat režii procesu, která tu připomíná spíše úroveň

vesnického ochotnického divadla.

V té souvislosti budiž připomenuta Marxova slova: „*Kveřejnému svobodnému procesu patří nutně svou povahou veřejný obsah, diktovaný svobodou.*“

Jaký to asi obsah patří k tomuto pražskému procesu? Rozhodně ne svou povahou veřejný obsah diktovaný svobodou, ale obsah partikulární, jen se vydávající za obecný, diktovaný její negací, nesvobodou a potlačováním. V soudní síni, kde vedle nejbližších příbuzných (v počtu asi 13) obžalovaných bylo přítomno dále několik přesněji neidentifikovaných osob, bylo ještě několik míst volných a jeden z přátel obžalovaných v rozhovoru o této věci trefně poznamenal, že tato místa jsou obsazena, sedí tam duch padesátých let. Na veřejném zasedání nebylo přítomným povoleno dělat si poznámky a žena P. Uhla byla z tohoto důvodu vyvedena ze soudní síně.

Pokud jde o vlastní soudní řízení, nebylo vedeno snahou o všestranné objektivní projednání žalované trestné činnosti, ale o maximálně rychlé jeho vyřízení a ukončení. Proto otázky obhajoby i obviněných i poznámky k faktickým nesprávnostem uvedeným v žalobě byly soudem většinou odmítány; obžalovaní i ve svých závěrečných řečech přerušováni atd. Celkově tedy despekt k procesním formám až zarážející, uváží-li se, jak dlouho byl tento proces připravován a co jím chtěla dokázat a dosáhnout.

V masových komunikačních prostředcích byla publikována velmi stručná oficiální zpráva o rozsudku² a s ní se objevily komentáře, jež odsuzovaly činnost rozvratníků, kteří chtěli podvracet státní zřízení státu, autoritu státních orgánů atd. Neinformovaný člověk by se mohl naivně domnívat, že v těchto zprávách bude podrobně rozebrána trestná činnost odsouzených, bude konkrétně prokázáno co, kdy a proč udělali, že budou citovány pasáže obžaloby, bude uvedeno, jak se obžalovaní hájili, s jakou argumentací vystupovala obhajoba, jak jí prokuratura vyvracela její důkazy, co bylo obsahem závěrečných slov obviněných.

Co by také mohlo působit přesvědčivěji než autentické zprávy o průběhu soudního jednání a o soudním řízení, jehož procesní formy mají zaručovat objektivitu jednání a zjištění skutečného stavu věcí, prokázané konkrétní skutečnosti o žalované činnosti těch osob, které byly postaveny před soud? V novinových článcích i jiných komentářích však nic takového nebylo, žádná fakta o činnosti šesti odsouzených, jež byla prohlášena za trestnou, nebyla uvedena. V článku J. Hečka „Nelze beztrestně porušovat zákony“, *Rudé právo*, 24.10.1979 (obdobně J. Vitouš v komentáři v Čs. televizi 24.10.1979) se jako jediný doklad o této činnosti uvádí zkreslená, tendenčně upravená informace o jejich stanovisku k soudu nad teroristy Barešovými, kteří se zmocnili autobusu se školní výpravou s úmyslem projet s ním do NSR. (Mimochodem, naše veřejnost stále ještě není informována o tom, jak to tehdy skutečně bylo a proč orgány PS zasáhly takovým způsobem, jakým zasáhly.) To je jediné konkrétní tvrzení o soudem konstatované nepřátelské protistátní činnosti šesti odsouzených členů VONS.

Sama tato skutečnost, že veřejnost nebyla informována o tom, co se skutečně odsouzeným dokazovalo jako trestní činnost, je velmi závažná. Prostředky masové komunikace sotva mohly na konkrétních faktech prokazovat závažnou nepřátelskou činnost odsouzených, protože takových trestních činů není. Oficiální propaganda dobře ví, že uvádění konkrétních případů, v nichž se odsouzení členové VONS zasazovali o obranu lidí, kteří podle jejich zjištění a přesvědčení byli nespravedlivě stíháni a odsuzováni – z hlediska platného čs. právního řádu, jehož integrální součástí se i Pakt o občanských a politických právech stal – by ve veřejnosti nevyvolalo odsudek členů VONS a jejich činnosti, ale těch státních orgánů a jejich pracovníků, kteří takto postupovali a rozhodovali. Oficiální propaganda dobře ví, že za existující situace, kdy domácí sdělovací prostředky o takovýchto případech mlčí, by uveřejněné podrobnosti o konkrétní činnosti VONS a jeho odsouzených členů jim ve veřejnosti nepřineslo žádoucí odsudek, ale získalo jim spíše (třeba veřejně nevyslovené) sympatie, uznání a obdiv. Kromě toho oficiální propaganda nechce, aby se v širší veřejnosti vědělo o těchto procesech s lidmi pronásledovanými a souzenými převážně pro své nekonformní názory a postoje, pro své kritické vztahy k praxi současné moci. Proto tedy oficiální propaganda nemohla využít ani tohoto procesu se šesti odsouzenými členy VONS ke skutečnému přesvědčování veřejnosti o pravdě soudu a jeho rozsudku (a o pravdě režimu, který soud představoval).

Tento způsob referování je ve své podstatě projevem úpadku naší žurnalistiky, svědectvím hlubokého pohrdání čtenářskou a posluchačskou obcí, která v českém národě dosáhla gramotnosti již koncem 19. století a dávno se naučila nevěřit všemu, co se jí shora říká, která je běžně zvyklá hledat jiný, skrytý smysl za tím, co se píše v novinách a hlásá v rozhlase a televizi. Která si tedy v takovýchto případech obstarává informace z jiných, spolehlivějších pramenů. Zároveň propagandistická obhajoba uplatňování moci trestající nikoliv skutečnou protizákonnou činnost, ale přesvědčení a z něj plynoucí obranu práva, má z hlediska sociální psychologie velmi problematické a pochybné výsledky.

Dovolejme se tu ještě jednou Marxových slov, která přímo doléhají na strůjce tohoto soudního procesu i na jeho apologety. „Tak jako se nepodaří donutit lidi, aby věřili, že je zločin tam, kde zločin není, tak se vám velmi snadno podaří proměnit sám zločin v právní čin. *Setřeli jste hranice, ale mýlíte se, myslíte-li si, že jste je setřeli jen ve svém vlastním zájmu. Lid vidí trest, ale nevidí zločin, a protože vidí trest tam, kde není zločin, již proto nevidí zločin tam, kde je trest.*“ A s malou obměnou Marxovy formulace lze na jejich adresu dodat: *Tím, že používáte kategorie protistátního trestného činu tam, kde se jí nesmí používat, zkrášlili jste ji i tam, kde se této kategorie musí používat.*

Soudní proces a v něm vyneseny rozsudek proti šesti členům VONS byl mj. i svým prezíráním procesních právních norem a jejich významu pro spravedlivé rozhodnutí manifestací nikoli práva, zákonnosti, ale moci, která potlačuje a chce i nadále

potlačovat ty, kdo s ní na bázi platného čs. právního řádu veřejně nesouhlasí, kdo se staví proti jednotlivým případům zneužívání moci, porušování zákonnosti. Způsob vedení tohoto procesu i vynesení rozsudek jen potvrdily, pokud bylo takového důkazu potřeba, pravdivost činnosti VONS, za jehož činnost byli tito jeho přední členové souzeni a odsouzeni.

Rozsudek proti šesti členům VONS vzbudil ve světě mimořádně intenzivní odezvu a jeho odsouzení bylo jednoznačné.

Odsoudily jej nejvýznamnější komunistické strany západních zemí (politbyro Francouzské KS jej prohlásilo za hanebný); odsoudily jej socialistické strany, křesťansko-demokratické strany, odborové organizace i další důležité společenské organizace, odsoudily jej hlavy států i vlády čtených signatářských zemí Závěrečného aktu Konference o spolupráci a bezpečnosti v Evropě, odsoudil jej i papež Jan Pavel II.

Všechna tato odsouzení prohlašují rozsudek Městského soudu v Praze za porušení základních lidských práv, za akt, který je porušením Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který je součástí čs. právního řádu.

Byla zrušena plánovaná cesta francouzského ministra zahraničí do ČSSR a toto rozhodnutí bylo oficiálně motivováno nesouhlasem s politickým procesem v Praze. Papež Jan Pavel II. odsoudil v souvislosti s tímto procesem porušování základních práv v Československu spolu s odsouzením genocidy v Kambodži a represe v Chile, a toto jeho stanovisko nepochybně vážně poškozuje pověst Čs. republiky v mezinárodním veřejném mínění. Všechny tyto i jiné kritiky a odsudky škodí nejen pověsti Československa, ale i pověsti socialismu ve světovém měřítku a utvrzují i u širokých vrstev pracujících obraz o reálném socialismu, který by jeho oficiální propaganda ráda vyvrátila.

Je vskutku zvláštní, že nedlouho po významné iniciativě SSSR, který v projevu L. I. Brežněva u příležitosti 30. výročí vzniku NDR informoval o snížení početního stavu svých jednotek a výzbroje v NDR a dal tak nový podnět k jednání o odzbrojení v Evropě, se v Československu konal takovýto politický proces a že v něm byl vynesena takovýto rozsudek, který odporuje duchu i literě Závěrečného aktu helsinské konference a jeví se jako kontradiktorní uvedené sovětské snaze po rozšíření sféry uvolnění mezi zeměmi Varšavské smlouvy a NATO. Vznikají tu proto znepokojivé otázky, proč právě v této době se čs. orgány rozhodly takto ostentativně prosazovat takové pojetí „détente“, takový výklad Závěrečného aktu z Helsinek, které jsou nepřijatelné pro ostatní signatářské země a které přímo nebo nepřímo – u vědomí úzkého vztahu čs. politiky k politice sovětské – vyvolávají pochybnosti a podezření i o politice SSSR, o upřímnosti zmíněných návrhů L. I. Brežněva z Berlína.

Všechny části Závěrečného dokumentu z Helsinek tvoří jediný celek a nelze žádnou jeho část, žádné požadavky v určité oblasti vytrhnout z tohoto kontextu a prosazovat

izolovaně proti ostatním. „Zúčastněné státy uznávají všeobecný význam lidských práv a základních svobod, jejichž respektování je podstatným činitelem míru, spravedlnosti a blahobytu, který je zapotřebí, aby byl zajištěn rozvoj přátelských vztahů a spolupráce mezi nimi, jakož i mezi všemi státy. Budou vždy respektovat tato práva a svobody ve vzájemných vztazích a budou se snažit jednotlivě i společně, jakož i ve spolupráci s OSN o prosazování všeobecného a účinného respektování těchto práv a svobod.“ Z těchto ustanovení vyplývají přirozeně závazky, povinnosti i pro čs. stát a jeho orgány.

Sotva si lze vážně myslet, že by právě Čs. republika mohla ostatním signatářským zemím Závěrečného aktu vnutit své vskutku zvláštní jeho pojetí, které formuloval Zdeněk Hoření v citovaném článku v *Rudém právu*. Je však na pováženou, může-li být v tak důležitém tiskovém orgánu publikována tak deformující interpretace Závěrečného aktu, pro kterou jeho text neskýtá minimální oporu a opodstatnění, může-li v něm být uveřejněno stanovisko, které s takovým pohrdáním neguje politický a právní význam skutečnosti, že Čs. republika učinila Mezinárodní pakt o občanských a politických právech složkou čs. právního řádu a tím pro sebe převzala v něm obsažené závazky, jež se týkají i vztahu státních orgánů k čs. občanům. A že se tak děje v době, kdy signatářské země uvažují o obsahu a účelu Madridské konference v roce 1980 a připravují si na ni nové návrhy.

Má se snad dokázat, že Čs. republika nemusí na žádné takové mezinárodně přijaté závazky dbát a řídit se jimi ve vztahu ke svým občanům? Takový postoj má ovšem i druhou stránku. V mezinárodních vztazích platí vzájemnost. Čs. republika za takového stavu sotva může být považována za důstojného partnera v mezinárodních vztazích; její návrhy, které na tom nebo onom fóru předkládají její zástupci, sotva budou brány vážně, její představitelé při svých cestách do jiných států i na půdě mezinárodních organizací sotva budou přijímáni jako lidé, které lze uznávat za odpovědné politiky a státní činitele.

V této souvislosti vzniká otázka, proč čs. zahraniční politika v posledních letech vyvíjela takovou aktivitu, proč se tak snažila o prolomení mezinárodní izolace, do níž se ČSSR dostala v období tzv. konsolidace, proč ministr zahraničních věcí podniká tolik cest do západoevropských zemí, když čs. stát nyní dává politickým procesem najevo, jak málo mu záleží na stanoviscích druhých států a na vztazích s nimi? Je opravdu prestiž čs. státu tak velká, aby s ní bylo možno tak marnotratně zacházet? Je Čs. republika opravdu stát tak bohatý svými materiálními zdroji a morálními hodnotami, aby nepotřeboval dbát na dodržování mezinárodních závazků, na dobré vztahy s ostatními evropskými státy? Může jí jako socialistickému státu být lhostejné, jaké škody působí socialistické myšlenky a hnutí v západoevropských zemích svým porušováním základních občanských práv v procesu se šesti členy VONS?

Politický a morální zisk, který čs. stát z tohoto procesu získal v mezinárodním měřítku, se tak jeví více než pochybný.

Byly pak tyto v určitém ohledu jistě kalkulované ztráty v mezinárodním měřítku skutečně vyváženy ziskem vnitropolitickým? Z hlediska trestního práva je sice zvláštní uvažovat o trestním procesu v takovýchto kategoriích; o tomto politickém procesu par excellence však jinak uvažovat nelze, protože v něm nešlo ve vztahu k obžalovanému o uplatnění práva a spravedlnosti, ale o uplatnění moci vůči nepohodlným kritikům. Posilování atmosféry strachu a represe snad může přinést soudobé moci jistý krátkodobý efekt tím, že zastraší určité jedince, oslabí kritiku její činnosti apod.

Lze však mít důvodné pochybnosti o tom, že takovéto represivní působení může být v soudobých podmínkách krizového stavu a vývoje čs. společnosti trvalé, zvláště když příčiny, z nichž tyto kritické postoje vyrůstají, nikterak neslábnou, spíše naopak.

Politické procesy jako projevy uplatnění moci jsou spíše doznáním její vnitřní slabosti než její vnitřní jistoty, morální pevnosti opírající se o širokou podporu a konsensus společnosti, protože moc, která má tyto kvality, se nemusí bát kritického poukazování na případy zneužívání moci, porušování práv občanů ze strany úřadů apod.

V konkrétní situaci čs. společnosti, kdy i oficiální čs. představitelé poukazují na neutěšený vývoj národního hospodářství, vyvolávání atmosféry strachu sotva může být celospolečensky účinné tak, aby mohlo, třeba zprostředkovaně, stimulovat pozitivní pokusy a úsilí o řešení hospodářských problémů. Aniž se přeceňuje působení tohoto procesu na širokou českou veřejnost, je možno říci, že takovéto politické akty moci jen udržují čs. společnost v jejím krizovém stavu a ztěžují či znemožňují nalézt z tohoto stavu pozitivní východisko.

V Praze 29.10.1979

· ČSDS, Sb. Charta. – Strojopis, průpis.

1 Text vyšel knižně: Jičínský, Zdeněk: Charta 77 a právní stát. Brno, Doplněk 1995, s. 55–63.

Plné znění: In: *Informace o Chartě 77*, roč. 2 (1979), č. 15, s. 2–5.